

*Болгов О. Є.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри філософії та соціально-гуманітарних дисциплін
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

АДАПТАЦІЯ СТАТУТУ ООН ДО СУЧАСНИХ РЕАЛЬНОСТЕЙ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

Анотація. Стаття присвячена адаптації Статуту ООН до сучасних реальностей міжнародних відносин.

Ключові слова: ООН, Генеральна Асамблея ООН, Статут ООН, Рада Безпеки ООН.

Постановка проблеми. Питаннями адаптації Статуту ООН до сучасних реальностей міжнародних відносин займалися такі відомі українські вчені як Р. В. Губань, І. І. Лукашук, О. О. Мережко, відомі російські юристи-міжнародники С. Б. Крилов, С. А. Малінін, Г. І. Морозов, Є. А. Шибасєва, В. Н. Федоров. Ці питання досліджували і Генеральні секретарі ООН Б. Галі та К. Аннан. Однак, це питання все ж потребує більш ґрунтовного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобальні політичні зміни, що відбулися на рубежі 80-90-х років, за своїми масштабами і наслідками не тільки перевершили найсміливіші очікування, але й відтіснили на другий план багато інших проблем планетарного характеру. Між тим, гострота всіх без винятку глобальних проблем, властивих біполярній епосі – наявність ядерної та екологічної зброї, голоду та епідемій в «третьому світі», встановлення більш справедливих відносин між постіндустріальними державами і країнами економічної периферії – не тільки не знизилася, але й, навпаки, значно зросла. Вони, безумовно, залишаються в полі зору світової спільноти, однак розглядаються сьогодні певним чином опосередковано, через призму головного питання: яким буде новий механізм прийняття найважливіших «загальнолюдських» рішень, з якими цивілізація вступить у третє тисячоліття.

Нова глобальна геополітична ситуація вимагає створення більш демократичної та справедливої системи міжнародних відносин, в рамках якої спроби вирішення перерахованих проблем не тільки не згаснуть, а й отримають новий імпульс. Здається, що такі цілі можуть бути досягнуті, в першу чергу, на шляху реформування найбільшої і найбільш значущої міжнародної організації – Організації Об'єднаних Націй. Тільки таким чином можливо зберегти стабільність й керіваність світу на етапі переходу від біполярної до багатополісної системи міжнародних відносин, закріпити лідерство демократичних держав та їх спілок, визначити легітимні кордони такого лідерства та не дозволити йому трансформуватися в диктат над світом. Тільки так можна забезпечити планомірне і відносно безконфліктне просування до нової системи міжнародних відносин. Це положення загальноновизнано в літературі [1, с. 46].

Говорячи про «несучі конструкції» нової системи міжнародних відносин, ми, звичайно ж, маємо на увазі реалії нової глобальної геополітики. Загальноновизнано, що її основна характеристика – зникнення одного з панівних над світом у попередню епоху «центру сили» (Радянського Союзу) і збереження іншого (Сполучені Штати Америки) – на тлі швидкого зростання могутності і впливу регіональних «си-

лових полюсів»: Японії, Німеччини, Європейського Союзу в цілому, Китаю тощо.

Без всякого сумніву, Японія виграла повоєнне економічне змагання, дотримуючись «правил гри» біполярної епохи. Тепер же вона не може закріпити свої успіхи, дотримуючись «правил гри» біполярної епохи, не надаючи постійно зростаючий вплив на формуючу структуру майбутньої міжнародно-правової та інституційної системи. Про це ж свідчить економічна криза, що вибухнула в цій країні в 1998 р. Проте, цілком закономірними видаються її претензії на входження до складу постійних членів Ради Безпеки ООН.

Останнє відноситься і до об'єднаної Німеччини, яка давно має в своєму розпорядженні збройні сили, що порівнюються за своєю потужністю з силами всіх її сусідів, а також економікою, розміри якої значно перевищують розміри економіки будь-якого іншого члена Європейського Союзу. Німеччина, таким чином, стала ще одним «переможцем» в «холодній війні».

Сьогодні Сполучені Штати Америки мають військову силу, яка перевищує силу будь-якого ймовірного противника і демонструють безперечно здатність використовувати її для вирішення проблем, пов'язаних із захистом своїх національно-державних інтересів. При цьому вони спираються на створювану в рамках ООН міжнародно-правову базу.

Після ліквідації такого чинника, як необхідність протистояння СРСР, проблеми міжнародно-правового забезпечення економічного співробітництва-суперництва між економічними лідерами сучасного світу можуть надалі загостритися ще сильніше.

Особливе занепокоєння вітчизняних і західних аналітиків викликає також різке посилення економічної і військово-політичної могутності Китаю, що супроводжується зростанням «демографічного тиску» на російський Далекий Схід та експансією дешевих китайських товарів на основних світових ринках.

Тим не менш, зникнення радянського тоталітарно-авторитарного режиму, перехід від біполярної до багатополілярної системи міжнародних відносин і ліквідація протистояння по лінії «Схід-Захід» зробили світ безпечнішим на глобальному рівні. У той же час людство зіткнулося з явищем, яке можна охарактеризувати як «реанімацію» конфліктів національного, етнічного і релігійного характеру, а також територіальних конфліктів, які раніше перебували під спудом глобального протистояння двох наддержав [2, с. 225].

Ця тенденція представляє особливу небезпеку в умовах, коли відбувається проектування на існуючий рівень конфліктності якісно нових загроз, пов'язаних із розповсюдженням зброї масового знищення, ракетної техніки і технології. Якою буде реакція «громадської думки» розвинених демократій західної півкулі, коли на вулицях одного з великих європейських міст мусульманськими (сербськими, африканськими тощо) терористами буде підірвано перший

портативний ядерний заряд? Чи не призведе це до фашизації Заходу, відмови від різного роду «загальних декларацій прав і свобод» на користь жорсткого обмеження міграції з колишніх колоній та країн «третього світу», створення так званого «санітарного кордону» між процвітаючою західною цивілізацією і з «світовою периферією», до складу якої увійде переважна більшість людства? В іншому випадку загроза масової міграції зі «світу варварства» до «світу свободи і благополуччя» призведе до такого порушення громадського порядку в самому «базисі благополуччя» – порушення, яке може спричинити за собою глобальні екологічні лиха чи економічний крах.

Все це змушує припустити, що протистояння «розвинутої Півночі» і «жебрака Півдня» може стати глобальною геополітичною домінантою XXI століття, а роль найважливішої міжнародної організації буде зведена до функції «міжнародного поліцейського», який пильно стежить за тим, щоб у «третьому світі» не з'явилася нова військова наддержава, здатна шантажувати інший світ ядерною або іншою зброєю надвисокого ступеня ураження. Те, що цей надзвичайний сценарій, незважаючи на його фантастичність, може, тим не менш, здійснитися, видається цілком можливим розвитком подій, якщо кинути ретроспективний погляд на історію піднесення і загибелі великих імперій минулого, кожна з яких впала під ударами оточуваних її «варварських» народів, які завжди приходили до одного і того ж банального висновку: достаток і благополуччя простіше «відвоювати» у сусідів, ніж «побудувати» у себе. І ніякі подачки, ніяка «гуманітарна допомога», яка лише закріплює відсталість, не могли стримати задрості і засліплених блиском імперій войовничих «представників периферії».

Всі ці питання здаються нам аж ніяк не риторичними, а швидше цілком практичними. Зокрема, від відповіді на них залежить позиція держав з питання щодо реформування ООН. Ми глибоко переконані, що необхідно в процесі довгих і важких погоджень спробувати розробити такий механізм функціонування цієї організації, який максимально враховував би реалії нової глобальної геополітичної ситуації.

Не можна сказати, що світова спільнота не намагається відповісти на виклики часу. Проте, в новій ситуації, «фактор часу», необхідність негайного реагування на виникаючі загрози набуває вирішального значення. Прийняття необхідних рішень в рамках ООН надовго затягується в результаті нескінченних обговорень та погоджень. Велика кількість міжнародних діалогів і багатосторонніх переговорів різко контрастує з мізерними поки що практичними результатами. [3].

Навряд чи хто-небудь сьогодні буде заперечувати той очевидний факт, що саме завдяки створенню в жовтні 1945 р. Організації Об'єднаних Націй та прийняттю Статуту ООН були закладені основи сучасного міжнародного права. Пізніше, в 1970 р. в Декларативній Генеральній Асамблеї ООН було перераховано сім принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин між державами. До них належать: заборона загрози силою та її застосування, мирне вирішення суперечок, невтручання, співпраця, рівноправність і самовизначення народів, суверенна рівність держав та сумлінне виконання міжнародних зобов'язань [4]. У більш детальному викладі ці принципи (в поєднанні з новими: непорушність кордонів, територіальна цілісність держав, повага прав людини та основних свобод) були зафіксовані в Заключному акті Ради з безпеки і співробітництва в Європі 1975 р.

Статут ООН, сформульований понад п'ятдесят років тому, не відображає нову ситуацію в світі після створення

ядерної зброї, яка становить загрозу знищення всього живого на землі. Не відображає він й докорінно змінену політичну ситуацію у міжнародних відносинах. Все це обумовлює необхідність розробки нової концепції міжнародної безпеки, в якій би отримали відображення не тільки суто військові гарантії, але й такі матеріальні гарантії як економічні, екологічні, а також політичні. Природно, що ці реальності міжнародного життя вимагають змін у діяльності Організації Об'єднаних Націй, а значить і вдосконалення її Статуту.

У міжнародно-правовому аспекті адаптація Статуту ООН до сучасних міжнародних відносин може бути реалізована або шляхом прийняття поправок дуже складним чином відповідно до ст. 108, або шляхом розробки додаткового протоколу, як це було з Женевськими конвенціями 1949 р. про захист жертв війни. Статут ООН як договір *sui generis* передбачає в ст. 109, що його перегляд повинен проводитися тільки на Генеральній Конференції держав-членів ООН.

Пункт 2 ст. 109 вимагає, щоб «будь-яка зміна даного Статуту, рекомендована двома третинами голосів учасників Конференції, вступить в силу з ратифікації, відповідно до їх конституційної процедури, двома третинами членів Організації, включаючи всіх постійних членів Ради Безпеки». В сучасних умовах така процедура прийняття поправок до Статуту ООН може зайняти багато років або не завершитися взагалі через позицію одного з постійних членів Ради Безпеки. Тому і в ході обговорення питання про Статут ООН та посиленні ролі Організації, і в літературі висловлюється думка про можливість розробки додаткових протоколів або декларацій. Так, Г.І. Морозов вважає, що в результаті складності досягнення згоди між великою кількістю держав з різними позиціями й інтересами та труднощами внесення поправок до Статуту ООН, вони можуть бути використані тільки у виняткових випадках. Що ж стосується відображення в Статуті сучасних реалій, то, на його думку, найбільш прийнятним шляхом є закріплення поправок, прийнятих односторонньо Генеральною Асамблеєю (маються на увазі й голоси постійних членів Ради), у декларації або постійних протоколах, що містять узагальнене тлумачення вже прийнятих самою ж Організацією резолюцій в розвиток статей Статуту ООН. Тоді після ратифікації цих документів в державах-членах вони отримають для них обов'язкову силу і внесення поправок до Статуту ООН не буде потрібне [5, с. 67].

Висновки. На наш погляд, необхідно зазначити, що внесення поправок до Статуту ООН і процес їх прийняття викличе послаблення обов'язкової сили цього документа *sui generis*, так як частина держав може не погодитися з поправками і затягнути процес їх схвалення. Окремі положення Статуту ООН виявляться визнаними тільки частиною держав. Тому, з нашої точки зору, необхідно піти шляхом прийняття Додаткового протоколу до Статуту ООН. Щодо держав-учасниць такого протоколу він буде діяти і доповнювати положення Статуту ООН, а ті держави, які відмовляться від участі в цьому документі, будуть у повному обсязі виконувати діючий Статут. Саме така практика і отримала визнання держав при конвенційному закріпленні норм, що поліпшують зміст Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р. До цих найбільш універсальних міжнародних угод на дипломатичній конференції були підготовлені та ухвалені два додаткових протоколи 1977 р. Необхідно зазначити, що потрібно приймати один додатковий протокол до Статуту ООН, а не постатейні протоколи, як пропонують деякі представники науки міжнародного права. Адже у випадку ухвалення двох або трьох десятків протоколів і різного сту-

пеня участі в них усіх 189 членів ООН виникає грандіозна плутанина, яку ніхто не в силах буде вирішити навіть за допомогою комп'ютерної техніки.

Література:

1. Кулагин М. Рождение мирового порядка // Международная жизнь. – 1996. – №4. – С. 46–49.
2. Гали Б.Б. Во имя мира и развития. – 1994. – Н.-Й., 1994. – 237 с.
3. Резолюция Генеральной Ассамблеи ООН. Помощь Бангладеш в связи с опустошительными наводнениями // Документ ООН A/53/1.
4. Декларация о принципах международного права, касающихся дружественных отношений и сотрудничества между государствами в соответствии с Уставом Организации Объединенных Наций // Документ ООН A/RES/2625.
5. Морозов Г. И. ООН на рубеже веков (к 50-летию ООН) // Московский журнал международного права. – 1995. – №1. – С. 61–72.

Болгов О. Е. Адаптация Устава ООН к современным реальностям международных отношений.

Аннотация. Статья посвящена адаптации Устава ООН к современным реальностям международных отношений.

Ключевые слова: ООН, Генеральная Ассамблея ООН, Устав ООН, Совет Безопасности ООН.

Bolgov O. Adaptation of the UN Charter to the contemporary realities of international relations.

Summary. The article is devoted to the adaptation of the UN Charter to the contemporary realities of international relations.

Key words: United Nations, United Nations General Assembly, the UN Charter, the UN Security Council.